

područja. Pomno izrađen i protumačen »leksikon« srijemskih mjestopisa vrijedan je istraživački prinos hrvatskoj historiografiji, ali i čitljivo štivo za sve one koji potječu iz srijemske ravni ili o ovim hrvatskim krajevima žele saznati više.

Lovorka ČORALIĆ

Ivo FRANGEŠ, *Geschichte der kroatischen Literatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Übers. von Claudia Schnell nach einer Rohübers. von Jutta Božić. (= Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Reihe A: Slavistische Forschungen, NF, Bd. 15) Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien 1995. XIV, 989. str.

Knjigu obično čitamo držeći je u ruci. Ali ovaj put to nije bilo moguće – barem ne na dulje vrijeme. Uostalom, ovakve se publikacije ne čitaju, ne samo zbog svoje opsežnosti – više od tisuću stranica. Ovo znanstveno ostvarenje izaziva strahopoštovanje. Knjiga »Povijest hrvatske književnosti. Od početaka do danas«, djelo Ive Frangeša, umirovljenog docenta novije hrvatske književnosti, jest zapravo nadopunjeni njemački prijevod hrvatskoga izdanja iz 1987. godine.

Po kojim smjernicama se pisac ili prireditelj povijesti književnosti nekoga naroda može i treba ravnati? Njegova velika literarna imena ili možda tzv. književni standard odnosno prosjek?

Nipošto eksplicitno jedno ili drugo, nego upravo oboje – kao što je autor ovoga leksikona konstatirao već u uvodnome slovu za hrvatsko izdanje. Jer, velika ostvarenja u književnosti jednoga naroda nisu nipošto uvijek vezana samo uz velika imena, kao što su, primjerice, u hrvatskoj književnosti Marulić, Gundulić, Šenoa, Kranjčević, Matoš, Ujević ili Krleža. Oni će zasigurno uvijek izazivati najveću pozornost širokog kruga čitatelja hrvatske književnosti. No, niti književni kritičari neće moći razumjeti ta tzv. velika imena bez makar sporadičnog upoznavanja i doživljavanja literarnih radova i dostignuća onih tzv. manjih ili nepoznatih imena. Njihov literarni opus, naime, zahtijeva komparativno promatranje, kao što se i njihov rad temelji na uzajamnosti, a ne na analognosti, koju su razno-razni politički sustavi htjeli nametnuti, i još uvijek rado nameću svojim manje-više instrumentaliziranim spisateljskim slugama. Dakle, ne iščitavanje analognosti nego upravo komparativnost, i to ne kronološkim slijedom, jest način istraživanja, pri čemu bi literarni fenomeni trebali biti vodeća smjernica.

Svaka nacionalna književnost zasigurno ima svoje specifičnosti, ali je uglavnom ipak nastajala i rasla u sklopu općih svjetskih literarnih procesa i trendova. Tako je i s hrvatskom književnošću, što nam pokazuje i sam pregled sadržaja ove knjige, podijeljene u 11 poglavlja:

Početak čini »Književnost Srednjeg vijeka«, a zatim slijede »Hrvatska latinština«, »Usmena književnost. Počeci umjetničke književnosti u renesansi«, »Reformacija i protureformacija. Barok«, »Racionalizam i predromantizam«, »Romantizam. Ilirizam. Razdoblje apsolutizma«, »Protorealizam i realizam«, »Moderna«, »Književnost između ratova«,

»Suvremena književnost: Druga polovica 20. stoljeća« i zaključno poglavlje iz pregleda povijesti hrvatske književnosti s naslovom »Književna znanost i kritika«.

Drugom dijelu knjige, »Leksikonu pisaca«, posvećeno je gotovo jednako toliko prostora koliko i pregledu povijesti hrvatske književnosti. U tom je kontekstu korisno i pohvalno da je autor u leksikon pisaca uvrstio svakoga pisca, bez obzira na njegov značaj, koji se barem jednom pojavljuje u spomenutom prvom dijelu knjige, donoseći njegovu kratku bibliografiju, prva i glavna djela, kao i značajniju sekundarnu literaturu o samome piscu. Prireditelj ovaj svoj monumentalni rad zaokružuje popisom literature i korisnim popisom imena.

Bilo bi umjesnije, ne samo iz razloga jasnoće, da je autor uvrstio međupoglavlja, kako bi preglednije prezentirao a i istaknuo pojedine specifičnosti koje su pod konvencionalnim naslovima izgubile na plakativnosti.

Kako u hrvatskom tako i u ovom njemačkome izdanju prireditelj pokušava opravdati zašto je reducirao prikaz literarnog rada suvremenih pisaca, kao i onih koji dolaze iz Bosne i Hercegovine. Oslanjajući se na svojega učitelja Antuna Barca, Frangeš drži neprikladnim predstavljanje suvremene književnosti literarno-povijesnim metodama, dočim drugu kritiku prešućuje, nastojeći koliko-toliko nadopuniti spomenute nedostatke i manjkavosti pa je knjiga na kraju, za razliku od hrvatskoga izdanja, dobila i dodatnih 200 stranica i mnoge dodatke i nadopune, posebice što se tiče najnovije bibliografije.

Riječ je ne samo o prvom opsežnom radu o povijesti hrvatske književnosti nego i o prvom radu koji je nastao bez političke cenzure, kao što je to bio slučaj s hrvatskim izdanjem iz 1987. godine, dakle bez političkih predrasuda, nacionalnih uravnilovki i konfesionalnih ograničenja.

No, pritom se nameće pitanje: primjerice, rado – i s pravom – se priča o Marku Maruliću kao »ocu hrvatske književnosti«, ali ostaje upitnim što je danas s literaturom sličnoga žanra u kojoj je pisao hrvatski književni otac Marulić? Naime, neopravdan je izostanak spisateljice katoličke provenijencije, Side Košutić, dugogodišnjega emigranta Rajmunda Kuparea, ili iz starijeg razdoblja, dominikanaca iz Dubrovnika – Džamanjića (s njegovim djelom »Nauk za pisati dobro«) i Serafina Crijevića Cerve (koji je također zaslužio više od kratkog spomena zbog njegova nezaobilaznog djela za povijest hrvatske književnosti »Bibliotheca ragusina ...«).

Riječ je o prvoj opširnoj povijesti hrvatske književnosti na nekom velikom svjetskom jeziku, s izrazitim nastojanjem prezentiranja koherentnosti prešućivane i negirane hrvatske književnosti. Prikladno je naglasiti značaj ove publikacije i trud autora, ne samo iz razloga što nije imao mogućnost konzultirati neko slično djelo o povijesti hrvatske književnosti, nego se zauzeo oko prevođenja na njemački jezik, provjerio određene tvrdnje i temeljitije pristupio zacrtanoj zadaći. Frangeš uviđa kako pozitivne tako i negativne predznake graniča svojega cilja, prihvaćajući svoj koncept kao izvjesni kompromis, jer svaki rad ovakvoga profila i jest izvjesni kompromis u koji svaki autor slične studije mora ući. Nažalost, knjiga sadrži i nekolicinu pogriješaka, koje su uglavnom tehničke naravi.

Ipak, na kraju valja naglasiti da je, unatoč spomenutom, ovo prvo podastiranje povijesti hrvatske književnosti na jednom velikom svjetskom jeziku kulturni događaj »par excellence«, pri čemu Frangešov rad izaziva respekt. U tom kontekstu treba posebno istaknuti trud

prevoditeljicâ, čiji se rad prečesto zaboravlja, a koje su zapravo obavile posao približavanja hrvatske književnosti njemačkoj javnosti. No, previsoka cijena knjige zasigurno će udaljiti mnogog zainteresiranog čitatelja od ovoga kapitalnog djela povijesti hrvatske književnosti na njemačkom jeziku ...

Frano PRCELA OP

Ekkehard KRAFT, *Moskaus griechisches Jahrhundert. Russisch-griechische Beziehungen und metabyzantinischer Einfluß 1619–1694.* (= Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa, Bd. 43.) Stuttgart 1995., 223 str.

Ova studija o »Moskovskom grčkom stoljeću« bavi se rusko-grčkim odnosima, odnosno svekolikim bizantinskim utjecajem na (ne samo crkvene) prilike u Rusiji u 17. stoljeću. Autor ograničava taj vremenski okvir na razdoblje od 1619. do 1694. godine. Povod za početak nalazi u ponovnom uspostavljanju grčko-ruskih odnosa 1619. kada u posjet Rusiji dolazi jeruzalemski patrijarh *Theofanisa* da bi ustoličio novog moskovskog patrijarha, *Filareta Nikitiča* (oca mladog cara *Mihajla Fedoroviča* – 1613.–1645.), a kraj grčkog utjecaja u 17. stoljeću *Kraft* vidi upravo u činjenici da su utemeljitelji Grčko-slavenske akademije u Moskvi, braća *Ioannikos* i *Sofronios Lichudis*, 1694. godine *morali* protiv svoje volje napustiti Rusiju.

Ova monografija je zapravo disertacija koja je predana na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Münsteru 1991. (kod prof. Franka Kämpfera), a podijeljena je na četiri poglavlja.

U uvodnom dijelu autor sažima dosadašnje rezultate istraživanja ove tematike (str. 10–21), pri čemu izričito naglašava kako ovaj rad ne počiva na istraživanjima arhivske građe, za što navodi dva razloga: a) poteškoće u dobivanju pristupa arhivskoj građi koja se (uglavnom) nalazi u Rusiji (rad je naime većim dijelom nastao prije pada *željezne zavjese*) i drugdje; b) opsežnost materijala odnosno same tematike, što »čak ne bi bilo moguće obaviti u sklopu životnog djela« (19, 20).

Autor nadalje dodaje kako je istraživanje ove tematike dostiglo takav stupanj da je moguće (i potrebno) učiniti opći prikaz, što on i čini u vidu (uglavnom) kratke sistematske sinteze. Dakle, ova studija obećava i izvjesni »putokaz« kako u smislu vrednovanja do sada učinjenoga tako i prijedloga u kojem smjeru valja dalje istraživati – što je vrlo smion pothvat.

Prvo poglavlje »Grci pod turskom vlašću« (22–34) počinje sažetim opisom pravne i opće situacije Ekumenskog patrijarhata, odnosno financijskim i obrazovnim položajem Grka, a završava prikazom općeg stanja u Turskom carstvu u 17. stoljeću.

U *drugom* poglavlju »Susretanje Grka i Rusa u 17. stoljeću« (35–55) autor ponajprije opisuje tipologiju kontakata (bit kontakata i grupa, koje su u njima sudjelovale), koji su većim dijelom bili »jednosmjerna ulica« – naime, većina kontakata se odvijala tako da su Grci dolazili u Rusiju i tražili financijsku i političku potporu za »ugroženo Pravoslavlje«. Pritom je često dolazilo do zlouporabe »misije« u Moskvu, jer je ona u međuvremenu postala mjesto vrlo aktivne grčke emigracije. Autor između ostalog opisuje i rute njihovih